

6. Лапина Ю.В. Представления о научной картине мира как методологическая основа совершенствования профессиональной культуры учителя химии / Ю.В.Лапина // Наука и школа. – 2008. – №5. – С.42-44.

УДК 37.03

Н.В. Савінова

В.О.СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОГО СВІТОГЛЯДУ ДИТИНИ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

У статті автор висвітлює погляди видатного педагога В.О. Сухомлинського на проблему формування духовного світогляду дитини в процесі підготовки до навчання в школі, що здійснюється шляхом формування педагогічної культури батьків, гуманістичної виховної позиції, тісного взаємозв'язку школи з родинами

In the article the author lights up the looks of prominent teacher V.O. Sukhomlinskiy to the problem of forming of child's spiritual world view in the process of preparation to the studies at school, which is carried out by forming of pedagogical culture of parents, close connection between school and families.

Активна розбудова системи національної освіти України, відродження та подальший розвиток духовно-моральної культури, інтелектуального потенціалу українського народу спонукає до пошуку ефективних шляхів виховання й навчання підростаючого покоління, підготовки майбутніх школярів до включення в активний процес здобуття нових знань і подальшого їх використання на практиці.

У сучасних умовах практикуються різні форми підготовки дітей до школи. В одних випадках вона здійснюється в дитячому садку, в інших – у підготовчих класах або групах при школі, центрах розвитку дитини і т. ін. А нерідко цю функцію беруть на себе батьки. Виховання починається в сім'ї з того часу, як дитина осмислено подивилася на світ і усвідомила сама себе як живу, активну істоту.

Василь Сухомлинський вважав, що в період від народження до 7-8 років, ніжна матерія дитячого мозку дуже чутливо сприймає невинний потік інформації з навколишнього світу і все, що дитина бачить, чує запам'ятовується, відбивається в нейронах її мозку, і вона починає мислити. Якщо в цей період немає належного виховання, якщо дитина позбавлена необхідного для її повноцінного розумового розвитку, вона не буде добре підготовленою до навчання.

Видатний педагог зазначає, що готуючи дитину до навчання в школі, треба дбати передусім про багатство й багатогранність її духовного життя, про виховання і розвиток розуму. Треба всіляко розвивати, стимулювати й задовольняти дитячу цікавість і допитливість.

Педагог був упевнений, що саме батько й мати – перші вчителі і вихователі. Без батьківського слова, вдумливого погляду на розумовий світ дитини, без атмосфери багатого, цікавого, повноцінного духовного життя сім'ї – цього першого вогнища думки, почуття, рідного слова – немислимий повноцінний розумовий розвиток дитини, необхідний для успішного навчання в школі.

Формуючи педагогічний процес, В.Сухомлинський заохочував і залучав батьків до шкільного виховання своїх дітей. Видатний педагог у книзі «Батьківська педагогіка» звертається до духовних джерел сімейної педагогіки, надаючи їй ключову роль у формуванні та розвитку виховної позиції. «Сім'я в нашому суспільстві, – пише він, – це первинний осередок багатогранних людських відносин господарських, моральних, духовних, культурних, естетичних. І, звичайно, виховних. Однак могутньою та облагороджуючою

силою для дітей вона стає тільки тоді, коли батько і мати бачать високу мету свого життя, живуть в ім'я високих цілей, що звеличують їх в очах дитини» [10].

В.О.Сухомлинський вважав, що гармонійний, всебічний розвиток можливий лише за умови, коли школа і сім'я будуть діяти односпайно і стають одностайними у спільній роботі. У багатьох своїх творах педагог показав, як розвиток особистості залежить від культури батька й матері, як пізнаються людські стосунки і суспільне оточення на прикладі батьків.

Спираючись на засади родинної народної педагогіки та власний досвід, В.Сухомлинський у книзі «Батьківська педагогіка» наголошував, що позитивні результати є тоді, коли батько і мати виступають у єдності, коли материнська і батьківська любов є мудрою, коли є рівновага і гармонія доброти, і суворості, ласки і вимогливості. Видатний педагог рішуче відкидав у родинному вихованні «вольові засоби».

В.О. Сухомлинський створив чітку систему формування гуманістичної виховної позиції батьків, визначив шляхи впровадження її у практику.

У зв'язку з тим, що не всі батьки готові виконувати свої батьківські обов'язки, педагог пропонує створити «батьківські школи». У практиці такої школи, створеній при Павлівській середній школі на Кіровоградщині, діяло сім груп, до яких входили батьки дітей дошкільнят, батьки учнів I-II класів, III-VI класів, V-VII класів, VIII-XI класів та батьки, діти яких мали відхилення в розумовому і фізичному розвитку. Заняття в «Батьківській школі» проводилися регулярно, двічі на місяць. До роботи з батьками залучалися керівники школи, вчителі, лікарі, практикувалися виступи батьків з досвіду сімейного виховання [4].

На основі багаторічного практичного досвіду В.Сухомлинський дійшов висновку, що без турбот про педагогічну культуру батьків неможливо вирішити жодного завдання стосовно навчання і виховання.

У Павлівській середній школі разом з батьками В.Сухомлинський завжди прагнув, щоб шкільні роки, особливо роки навчання в початкових класах, були школою сердечності.

У книзі «Розмова з молодим директором школи» [5] Василь Олександрович розробляє зміст роботи школи для батьків, орієнтовну тематику лекцій для різних груп батьків. Зміст педагогічної роботи з батьками розкривається у програмах, методичних матеріалах для батьків та вчителів і побудований з рахуванням таких педагогічних принципів: інтерес батьків до педагогічних знань, рівень педагогічної освіти і культури батьків, чітка організація системи педагогічної освіти, диференціація змісту освіти, використання різноманітних індивідуальних і групових форм роботи, практична спрямованість занять. Педагог показав залежність рівня розвитку особистості від культури батька й матері, як на прикладі батьків діти пізнають суспільне оточення, людські відносини.

З метою збереження кращих традицій В.О.Сухомлинський пропонує школам налагоджувати тісний зв'язок з батьками через бесіди, шкільно-сімейні свята (першокласник саджає і вирощує вдома на присадибній ділянці саджанець троянди, щоб дарувати квіти найдорожчим людям), звертає увагу на поступове (з допомогою школи) впровадження сімейної традиції – дарування квітів удень народження матері, батька, бабусі, дідуся. Іншим традиційним заходом є закладання дітьми саду вдячності з яблунь, виноградних кущів для близьких людей, збирання врожаю і радість пригощання їх вирощеними плодами [4]. На першому ж занятті батьківської школи Василь Олександрович розповідав народну бувальщину про дівчат і жінок з одного українського села, які вирішили продемонструвати свою майстерність на сільському майдані – виставили власноруч виготовлені вишиті рушники, мереживо, полотно, скатертини.

Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського є цілісною виховною системою, спрямованою на керування гармонійним розвитком особистості та звеличення Людини, якою повинні користуватися батьки, виховуючи свою дитину.

Л. Бондар зазначає, що фундаментом своєї педагогічної системи Василь Олександрович вважав організацію інтелектуального життя дитини, яка складає основу духовного світу людини. Важливо, щоб з раннього віку перші істини дитина пізнавала у

довкіллі, тому що процес пізнання навколишньої дійсності – найкращий емоційний стимул думки [2].

М. Дубінка в статті «В.Сухомлинський про розвиток інтересу дітей до знань» розглядає сутність мотивів цілеспрямованої підготовки дітей до навчання в школі, визначених В.О.Сухомлинським [3].

Перший мотив – це подальший процес розвитку позитивних якостей, яких набувають діти ще до навчання в школі.

Другий мотив – оптимізація процесу навчання і виховання в школі шляхом забезпечення якісної дошкільної підготовки дітей [3].

Теоретик і практик виховання твердо відстоював свою позицію: щоб надавати практичну допомогу батькам і здійснювати педагогічне керівництво вихованням у сім'ї, треба насамперед глибоко і всебічно знати її. Спираючись на власний досвід, Василь Олександрович пропонував за півтора роки до початку занять у першому класі майбутньому вчителеві першокласників зібрати батьків і матерів і поговорити з ними про взаємини в сім'ї, які сприяють формуванню здорової нервової системи, а в зв'язку з цим і позитивних морально-психологічних якостей.

Педагог упевнено твердив, що рік, який передує навчання за партою, потрібний для того, щоб добре пізнати кожну дитину, глибоко вивчити індивідуальні особливості її сприймання, мислення і розумової праці.

Вивчення вікових та індивідуальних особливостей дітей, умов життя в сім'ї, стану їхнього здоров'я, духовного світу – це, на думку В.О. Сухомлинського, – лише початок шкільно-сімейного виховання, а вчителі і вихователі повинні постійно звертатися до сім'ї як до того сприятливого ґрунту, на якому росте, розвивається, виховується дитина

Він роз'яснював, що жити серед дітей – все одно, що ходити в казковому саду, де навколо тебе найтонші пелюстки квітів з тремтячими краплями роси, і треба так іти і так доторкуватися до квітів, щоб не впала жодна крапля.

Педагоги повинні знати душу вихованця, бачити і відчувати його внутрішній світ, вірити в можливість його успішного розвитку. Вони зобов'язані не лише вміти «розуміти серцем» те, чим живуть діти, що думають, але й «вживатися в світ дитинства» і вчити цього батьків. В.Сухомлинський вважав, що дуже важливо в шкільному середовищі згладжувати ті біди, прикросці, конфлікти, які трапляються в дітей у сім'ї; важливо прагнути знати, що відбувається в душі кожної дитини, з чим вона прийшла до школи, – щоб не допустити жодного болючого дотику до вразливого дитячого серця.

В. О. Сухомлинський визначає складові гуманістичної виховної позиції батьків, серед яких основними мають бути:

1. Довіра і повага до дитячої особистості, глибоке проникнення у світ дітей, що викликає в них довіру і відвертість. Гуманне ставлення до дитини є першоосновою усієї виховної роботи.

2. Любов до дітей. Батьки повинні по-справжньому любити дітей. За В.О. Сухомлинським, гуманізм утверджується великим почуттям любові.

3. Дотримання педагогіки співдружності, тактики співробітництва. Діалог спілкування неможливий без бажання і вміння слухати і чути дитину. Спілкування дорослого з дитиною має відбуватись з позиції рівності, порозуміння.

4. Глибоке знання психології дитини з притаманними їй розмаїттям і неповторністю, суперечливістю і протиріччям, вродженими і набутими, сильними і слабкими, позитивними і негативними властивостями. "Знати дитину, – визначав В.О. Сухомлинський, – це найголовніша точка, де стикаються теорія і практика педагогіки".

5. Створення умов педагогічного і психологічного характеру, коли виховні впливи дорослого і самоактивність дитини зливаються воєдино.

6. Уміння критично оцінювати свою поведінку відносно до інших людей і самого себе особисто. У праці «Як виховувати справжню Людину» видатний педагог, звертаючись до дітей, пише: «Уміє відчувати поряд із тобою людину, уміє розуміти її душу, бачити в її очах

складний духовний світ, радість, горе, біду, нещастя. Думай і відчувай, як твої вчинки можуть відбитися на душевному стані іншої людини» [6: 235].

7. Рівноправність стосунків, створюються умови спільної діяльності дорослого і дитини.

8. Особистісний вплив дорослого на дитину та його роль у спілкуванні. Гуманізм дорослого передбачає терпимість, педагогічний такт, віру в дитину.

Одним із аспектів підготовки дитини до школи є готовність батьків і дитини сприймати оцінку, а вчителя – правильно оцінити здобутки першокласника. У Павлівській середній школі виховання без покарань було педагогічним принципом усього педагогічного колективу. Покарання В.О. Сухомлинський на відміну від його попередників розумів більш глибоко. Найголовніше заохочення і найсильніше покарання в педагогічній праці – це оцінка».

По-перше, В.О. Сухомлинський вважав, що правом користуватися гострим інструментом оцінки має тільки той педагог, який любить дітей. Вчитель повинен бути для дитини такою ж дорогою людиною, як мати. Віра школяра у вчителя, довіра між ними, людяність і доброта – ось те, що необхідно вихователю, те що хочуть бачити діти у своєму наставникові. Одне з найцінніших його якостей – людяність, в якій поєднується сердечна доброта з мудрою суворістю батьків.

По-друге, говорячи про оцінку, як інструмент покарання, В.О. Сухомлинський вважав допустимим її використання тільки для школярів старших класів; у початкових класах покарання незадовільною оцінкою дуже ранив, ображає і пригнічує дитину. Не можна допускати, щоб дитина на самому початку свого шляху завдяки вчителю, який поставив двійку, втратила віру в себе. Діти приходять до школи різні: зібрані й незібрані, уважні й неухайні, неухайні й охайні, але всі діти без виключення приходять до першого класу зі щирим бажанням добре вчитися.

Оцінка у Василя Олександровича завжди оптимістична. Це – винагорода за працю, а не покарання за лінь. Він поважав «дитяче незнання». Місяць, півроку, рік у дитини «може щось не виходити, але прийде час – навчитися». Свідомість дитини – могутня, але повільна річка, і у кожного вона має свою швидкість.

В.О. Сухомлинський наполегливо рекомендував батькам не вимагати від дітей лише відмінних оцінок з тим, щоб відмінники «не відчували себе щасливчиками, а встигаючих на трійки, не пригнічувало відчуття неповноцінності».

В.О. Сухомлинський рекомендує педагогам викликати до школи батьків не з приводу поганої успішності або поведінки дитини, а тоді, коли вона робить щось гарне. У присутності дитини потрібно похвалити, підтримати і безперечно написати в щоденнику. Виховання без покарання – це одна з найважливіших проблем перебудови суспільства, його найтонших і складних сфер – людської свідомості, поведінки, взаємовідносин.

Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського має різноплановий і багатоаспектний характер, зазначає академік А.М.Богущ. Його творчість поза вимірами часу...на будь-яке актуальне питання сьогоденної науки ми знаходимо відповідь у науково-педагогічній спадщині вченого [1: 8].

Педагогічним заповітом для вчителів, які працюють із першокласниками, є поради В.О.Сухомлинського:

- «Хорошим вихователем може стати тільки той, хто вірить, що його учні по суті прекрасні діти, що добре в них обов'язково перемаже, треба тільки допомогти їм у цьому».
- «З вчителя починається, по суті, пізнання дитиною миру людини. Скільки б хороших слів не вимовляв учитель, вони залишаться для вихованців пустим звуком, якщо в житті свого наставника вони не побачать втілення всіх цих слів і закликів».
- «Якщо ви хочете бути справжнім вихователем, розкрийте перед юним серцем красу людського перш за все в самому собі».

- «Якщо ви хочете бути улюбленим учителем, поклопочіться про те, щоб вихованцеві вашому було що у вас відкривати».
- «Виховувати – означає перш за все думати один про одного добре: вчитель добре думає про свого вихованця, а вихованець добре думає про свого вихователя».
- «Діти тягнуться до того, хто сам тягнеться до них, не може жити без них, знаходить щастя і насолоду в спілкуванні з ними».
- «Тільки той стане справжнім учителем, хто ніколи не забуває, що він сам був дитиною» [8].
- «Завдання вчителя полягає в тому, щоб постійно розвивати в дітей позитивне почуття задоволення учінням, щоб з цього почуття виник і утвердився емоційний стан – пристрасне бажання вчитися» [9: 7].
- «Щоб стати справжнім вихователем дітей, треба віддати їм своє серце» [7].

Отже, в роботах видатного педагога знаходимо багато корисних рекомендацій щодо формування духовного світогляду дитини в процесі підготовки до навчання в школі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богуш А.М. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі. Монографія. – К.: Видавничий дім «Слово», 2008. – 272 с.
2. Бондар Л. Методологічна основа гуманістичних ідей духовності в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського// Рідна школа. – 2006. – № 9. – С.11-13.
3. Дубінка М. В.Сухомлинський про розвиток інтересу дітей до знань// Початкова школа. – 1998. – № 2. – С.38-40.
4. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа// Вибрані твори: У 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.4. – С.7-391.
5. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи // Вибрані твори: У 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.2. – С. 393-626.
6. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину// Вибрані твори: У 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.2 – С. 149-416.
7. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори: У 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.3 – С. 7-279.
8. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві// Вибрані твори: У 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.2. – С. 419-656.
9. Сухомлинський В.О. Інтерес до учіння – важливий стимул навчальної діяльності учнів // Вибрані твори: У 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.5 – С. 13
10. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. – К.: Рад. школа, 1976. – 263 с.

УДК 371. 4 Сухомлинський: 372.890.8

О.М. Трегубенко

ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА РОЗВИТОК ПРИРОДНИЧОГО КРАЄЗНАВСТВА В СИСТЕМІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського про можливості і шляхи використання в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи педагогічного потенціалу природи рідного краю. Визначається вплив творчого доробку педагога на розвиток природничого краєзнавства в системі вітчизняної шкільної освіти.

The article deals with the pedagogical ideas of V.A. Sukhomlinskiy about the possibilities and ways of use of the pedagogical potential of native land's nature in the educational process of a secondary school. The influence of the pedagogue's creative groundwork on development of the natural local history in the system of school education in our country is determined.